

Wstęp

„Praca, jej rola i funkcje społeczne na przestrzeni wieków w kontekście Europy Środkowej” – to temat kolejnego już XXI tomu z cyklu „Kultura Europy Środkowej”, wydawanego pod patronatem PAN, Oddział w Katowicach. Temat ten wzbudził zainteresowanie nie tylko historyków. Pracę – będącą podstawą egzystencji człowieka – można postrzegać i oceniać z różnych perspektyw. Praca wzbudza zainteresowania socjologów i ekonomistów, ale można na nią spojrzeć także z perspektywy historycznej, a więc w aspekcie zmienności.

„Omnia mutantur et nos mutamur in illis” – chciałoby się teraz powiedzieć. Choć to łacińskie powiedzenie odnosi się przede wszystkim do społeczeństwa, można wiązać je również z wykonywaną przez ludzi pracą. Różnie była bowiem praca postrzegana i traktowana.

W popularnej średniowiecznej doktrynie Adalberona z Laon społeczeństwo składało się: z tych, którzy pracują, tych, którzy się modlą, oraz tych, którzy walczą. Taka była ówczesna wizja społeczeństwa, jeszcze bez tych, którzy zajmują się handlem, czyli jeszcze bez mieszczactwa.

Praca – wpisana w egzystencję człowieka – jest jego koniecznością, ale może być także powołaniem. Związana jest z wysiłkiem fizycznym oraz umysłowym. Mówimy o pracy godnej i niegodnej. Mówimy także – i to coraz więcej – o etosie pracy.

Pracę przedstawiano w swoim czasie jako karę za grzech pierworodny. Paradoksalnie, stworzenie świata też było postrzegane jako praca Boga. Pracę nobilitowała reguła benedyktyńska, w której podstawę doktrynalną stanowiła zasada „ora et labora”. W dawnych społeczeństwach ceniono pracę na roli, bo w ten sposób oddawano hołd ziemi („*terram collere*”), a ziemia i oddawana jej cześć, czyli po prostu jej uprawa, zapewniały podstawę egzystencji pokoleniom.

Zasadniczą zmianę przyniosła industrializacja. Poprzedziło ją nowe spojrzenie na pracę, które zapoczątkowała doktryna protestancka. Wreszcie jeszcze innego wymiaru praca nabrała w ideologii faszystowskiej.

Praca stała się podmiotem naszych naukowych rozważań zebranych w tym tomie. Chcieliśmy na nią spojrzeć przede wszystkim w aspekcie historycznym, poprzez minione wieki i tysiąclecia. Dokonali tego specjaliści z różnych dziedzin nauki i specjalizacji.

Zamiarem naszym było ujęcie tego problemu w różnych jego wymiarach i kontekstach oraz poprzez różne okresy dziejowe. Obraz przeszłości, chęć jej zrozumienia w wyniku naukowej analizy zawsze był zasadniczym celem kolejnych tomów *zabrzańskich*.

Niniejszy tom zawiera 26 artykułów. Ich autorami są specjaliści z różnych dziedzin, nie tylko historycy, ale także filozofowie, teologowie, lekarze, pracownicy naukowi Akademii Sztuk Pięknych. Rada Naukowa naszego wydawnictwa ma świadomość różnorodności tematycznej jego zawartości, choć wszystkie artykuły związać można z tytułem publikacji.

Tom ten otwiera zapis dyskusji panelowej, której temat brzmiał „Praca jako zjawisko społeczno-ekonomiczne, a przy tym historyczne”. W dyskusji tej wzięli udział teoretycy i praktycy – ludzie pracy. Kierując się maksymą „scripta manent, verba docent”, chcieliśmy, by wypowiedzi na temat pracy zostały odnotowane nie tylko w pamięci uczestników, ale także pozostały w zapisie, by mogły służyć również innym.

Antoni Barciak